

МІЖНАРОДНА НАУКОВА МОВА В ІСТОРИЧНОМУ РОЗГЛЯДІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(35) 2016

УДК 81-22+81'276'01/06

Мотрук В. Міжнародна наукова мова в історичному розгляді; 17 стор.; бібліографічних джерел – 16; мова – українська.

Анотація. У динамічному ХХІ ст. роль методологічної культури дослідників, їх здатності до критичного осмислення, наукового обґрунтування і творчого застосування певних норм і методів пізнання стає все більш вагомою. Наукова діяльність вимагає більшої розумової праці та прагнення до саморозвитку, глибшого осмислення аналізованого матеріалу тощо. Вона також загострює увагу до мовної культури дослідника. У статті проаналізовано проблему міжнародної наукової мови. Розглянуто питання співвідношення науки і мови наукової діяльності, дано їхнє визначення. Наголошено на ролі національної мови як найважливішого чинника розвитку науки. Наголошується на тому, що поєднання синхронної та діахронної перспектив дозволяє сформувати цілісну картину становлення та функціонування міжнародної наукової мови. Розглянуто приклади міжкультурної та міжмовної взаємодії споріднених та неспоріднених мов науки.

Ключові слова: наукова мова, мовні контакти, діахронне дослідження наукової мови, інформаційне суспільство.

Всяка наука є лише дбайливо опрацьованою мовою

Е.Б. де Кондільяк

Постановка наукової проблеми та її значення. Діахронія і синхронія — два протилежні один одному аспекти історичної лінгвістики, вперше ґрунтовно досліджені Ф. де Сосюром. *Синхронне вивчення* передбачає аналіз мовних явищ в одному часі розвитку мови, а *діахронічне* являє собою умовно вертикальний зріз мови, при якому у різночасовому вивченні простежується весь шлях, пройдений певним структурним елементом мови. Поєднання цих двох перспектив дослідження дає змогу сформувати цілісну картину становлення та функціонування мови.

Актуальність даного дослідження визначається надзвичайним зростанням ролі культури наукової мови у формуванні професійної компетентності сучасних фахівців, їх здатності до критичного осмислення, наукового обґрунтування і творчого застосування методів пізнання. Стилістично грамотне професійне мовлення – необхідна передумова підготовки фахівців вищої кваліфікації будь-якого профілю, у тому числі тих, які прагнуть надати своїм науковим знанням міжнародного виміру.

Мета і завдання дослідження. Наука більше, ніж будь-яка інша сфера людської діяльності, вимагала й вимагатиме *міжнародної мови*, за посередництвом якої науковці планети могли б порозумітися, обмінятися здобутими знаннями. Міжнародна мова — найбільш поширена і найбільш вагома у функціональному (науковому, художньому, культурному й політичному) використанні мова, що робить доцільним її практичне застосування і вивчення мовцями різних країн.

Предметом нашої розвідки є спроба з'ясування особливостей еволюції наукової мови міжнародного вжитку від перших наукових писем-

них пам'яток аж до її сучасного стану. Ми спинимося, зокрема, на питанні функціонування світових мов, які впродовж більш ніж тисячолітньої історії розвитку науки застосовувалися для поширення наукових знань та спілкування науковців і дослідників різних країн.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Поняття «наука» визначається наукознавцями як «цілісна, особлива форма діяльності людей, спрямована на пізнання об'єктивних законів природи, суспільства і людської свідомості...» [1, с. 6]. Наука знаходиться в центрі сучасної культури, вона здійснює великий вплив на економічний розвиток країни, і через нього — на її культурний розвиток [2, с. 11]. Наука — рушійна сила технологій, тому промислово розвинуті країни інвестують у її розвиток величезні кошти. Японія сформувала справжню «армію» перекладачів науково-технічної літератури, дбаючи, щоб жодна нова ідея, жодне відкриття десь у світі не пройшло повз увагу її промислового генія.

Доведено, що наукова мова перебуває у нерозривному, постійному зв'язку з наукою. З погляду семіотики та логічної семантики, вона постає особливою системою мовних знаків, що виконують функції означення та позначення, і має синтаксичний, семантичний та прагматичний аспекти дослідження. Наукова мова виконує епістемологічну, когнітивну, комунікативну функції, забезпечує в процесі наукового пізнання зв'язок між концептуальною (логічною) і вербальною (мовною) картинами світу.

Будь-яке наукове знання спочатку втілюється у мислення, а відтак перетворюється у мовні форми. На думку відомого філософа і мовознавця П.О. Флоренського, «завжди залишиться спільне

«начало» всіх наук – те, що всі вони є описами дійсності. А це означає, що *всі вони є мовою і лише мовою*» [3, с. 25]. Теза аббата Кондільяка, винесена в епіграф нашої розвідки, гласить: *«Une science n'est qu'une langue bien faite»* — «Всяка наука є лише дбайливо опрацьованою мовою».

Мова науки — один із найбільш дієвих чинників глобалізації науково-технічної інформації. Через неї у світовий інформаційний простір поступають національні інтелектуальні надбання.

Мова науки почала вивчатися мовознавцями у 50-і рр. XX ст., коли побачила світ монографія про мову науки як функціональний різновид мови англійського вченого Т. Сейворі, що стала провідником теорії мов для спеціальних цілей, у тому числі й науки (*languages for special purposes*, згодом *languages for specific purposes*). У 70-х рр. мовознавці постановили, що паралельно з розвитком літературознавства має право на існування й наука про науково-технічні тексти. Вивчення мови науково-технічної літератури відбувалося спочатку переважно у плані аналізу термінології, а в середині минулого століття почало вивчатися у руслі функціональної стилістики та стилістики тексту.

Мова науки виникла разом із виникненням писемності. За свідченням французького культуролога М. Серра, найдавнішою писемною мовою людства вважається *шумерська мова* [4, с. 151]. Упродовж віків вона була у Межиріччі сакральною мовою, відповідником латини як мови культури та науки в епоху Середньовіччя. З текстів сотень тисяч шумерських глиняних табличок світ дізнався про видатні наукові й технічні досягнення цього гідного подиву народу, що створив оригінальну концепцію «*Ме*» — сукупність законів, які «*увібрали в себе всю мудрість, всі наукові знання Шумеру*» [5, с. 39]. Перший календар, десятикова й шестидесяткова системи, таблиці множення, емпіричне усталення деяких властивостей чисел були винайдені саме шумерами. Вони також обґрунтували вищу математику, з великою точністю виміряли час обертання Землі навколо Сонця, уміли розрізняти нерухомі зірки і планети [6, с. 324].

Після підкорення Шумеру (2350 р. до н.е.) аккадцами *аккадська мова* відіграла важливу роль в усій Месопотамії як *спільна наукова мова* для багатьох народів. Вона навіть мала свою галузеву термінологію: астрономічну, медичну, математичну. Нею написаний знаменитий *кодекс законів Хаммураї* — зразок законодавства всієї подальшої історії «*клинописної культури*» Месопотамії [7, с. 52]. На стелі, що зберігається в музеї Лувр у Парижі, викарбувані 3500 рядків цього зведення законів.

У період між 600 та 200 роками до н.е. на величезному просторі від Греції і Єгипту, через Месопотамію і Персію, аж до Індії, була *арамейська мова* (а точніше, група споріднених діалектів), що належала до семітської мовної сім'ї, бли-

зька до іврити [6, с. 77]. Арамейська мова витіснила аккадську мову в Ассирії і Вавілоні і стала у VI–IV ст. до н.е. офіційною мовою більшої частини Перської імперії. В епоху еллінізму й аж до арабського завоювання (VII ст.) вона успішно конкурувала з грецькою. Арамейська наукова література представлена передусім релігійними, а також філософськими та філологічними творами. Арамейською мовою написано Талмуд, вчені твердять, що нею спілкувався Ісус Христос. Широко вживаючись для поширення релігійних ідей, вона поєднала іудаїзм і християнство. Наприклад, арамейське слово *Abba* – *Отець небесний*, *батько* вживалося у літургіях перших християн. У сучасній французькій мові вживається низка лексем арамейського походження, наприклад, *rabbin*–рабин, *Shabbat* – шабат, *abbé* – абат, *amen* – амінь та ін.

Найдавніші написи *єгипетською мовою*, що є відгалуженням афразійської мовної родини, датуються 3200-м роком до н. е. Це — одна з перших мов, що мали писемність. Єгиптяни впритул підійшли до створення алфавіту, проте на цьому й зупинилися. Лексичний фонд їхньої мови становив понад 20 тис. слів, вона мала розвинену синоніміку і залишила багату лінгвістичну спадщину [6, с. 94]. Староєгипетське походження мають, зокрема, українські імена *Таїса*, *Пахом*, *Онуфрій*, *Сусанна*, *Пафнутій*; топоніми *Єгипет*, *Лівія*, *Асуан*; терміни *папірус*, *оазис*, *ібіс*, *єбоніт*, *базальт*, *натр* та ін.

Знання єгиптяни добували головним чином для практичного, утилітарного застосування: іригаційні споруди і піраміди — яскраве свідчення високо розвинутої єгипетської інженерної і математичної думки.

Мова давніх єгиптян відіграла важливу роль у поширенні здобутих знань у міжнародному науковому просторі. Класична мова залишається міжнародною аж до IV ст. н. е., подібно до того, як використовувалася латинська мова у середньовічній Європі.

Чимало досягнень давньоєгипетської культури ввійшли через грецьку до європейської культури і науки. Перекладені латинською мовою в період між XII ст. та епохою Відродження, праці арабських учених сприяли відродженню тяги до знань у тогочасній Західній Європі.

Упродовж майже п'ятиста років, що передавали епосі християнства, мовою освічених верств суспільства і водночас провідником античної науки у світі стала індоєвропейська *грецька мова*. Її домінування в суспільному житті визначалося багатими потенційними можливостями мови щодо логічної структури та розкриття змісту, а також високими культурними досягненнями, які спонукали еліту інших народів до її вивчення і вживання [8, с. 8]. Досягнення давньогрецьких науковців залишили глибокий слід в історії світової науки. Виникнення *грецької наукової мови* припадає на період до VI ст. до н. е., коли склалася

відповідна духовна атмосфера для розвитку науки (криза міфологічного мислення, нагромадження наукових знань та ін.). Її вживали перші грецькі філософи («метафізики» або «натурфілософи»), котрі намагалися відповісти на питання про «першооснову всього»: творець давньогрецької діалектики *Геракліт Ефеський*, «перший філософ і батько грецької математики» *Фалес* та інші [5, с. 257].

Знання поширювалися творами особливого наукового викладу — *науковою прозою* [9, с. 150]. Філософські трактати ще довго мали на собі відбиток поетичної мови, якою у той час філософи викладали свої знання для кращого сприйняття текстів читачами. Перший прозаїчний науковий твір — «*Про природу*» — належить перу *Анаксимандра*. Жанр наукової прози розвивали своїми творами філософи Елейської школи, що зосередилися на питаннях філософії буття. *Сократ* першим замислюється над людською особистістю, *Платон* створює філософію як логіко-етичну систему, а *Аристотель* — вчення про реально існуючий світ [11, с. 132]. *Аристотель* був ще й видатним мовознав-

цем — першим, хто наблизився до розуміння знакової природи мови.

Період 323—30 рр. до н. е. пройшов під знаком широкої експансії давньогрецьких культурних здобутків далеко за межі Еллади в епоху *еллінізму*. Прикметною рисою даної епохи був синтез елементів стародавньої грецької і східної цивілізації. Іншою її відмітною рисою було те, що *наука виділилася з філософії*. У найбільшому науковому центрі елліністичного світу Александрії працювали видатні вчені Середземномор'я. Особливим досягненням елліністичної культури була поява грецької філології. Підвалини сучасної лінгвістики були закладені саме тоді *Зенодом Ефеським*, *Аристофаном Візантійським* та ін. *Діонісій Фракійський* уклав першу граматику грецької мови.

Упродовж майже 500 років грецька мова була мовою-посередником у міжнародному науковому середовищі. Ось кілька прикладів інтернаціональних медичних термінів грецького походження, вживаних паралельно в кількох європейських мовах:

<i>Грецька</i>	<i>Англійська</i>	<i>Французька</i>	<i>Німецька</i>	<i>Українська</i>
<i>epilepsia</i>	<i>epilepsy</i>	<i>épilepsie</i>	<i>Epilepsie</i>	<i>епілепсія</i>
<i>aphasia</i>	<i>aphasia</i>	<i>aphasie</i>	<i>Aphasi</i>	<i>афазія</i>
<i>leukemia</i>	<i>leucaemia</i>	<i>leucémie</i>	<i>Leukämie</i>	<i>лейкемія</i>

Класична арабо-мусульманська культура (VII – XIVст.) — важлива ланка поєднання культур античності та середньовічного Заходу. Від XII ст. аж до епохи Відродження культурні здобутки еллінізму та давніх східних цивілізацій освоювалися арабами і передавалися в латинському перекладі Західній Європі. В IX ст. в Багдаді було створено «*Дім мудрості*», у якому розмістилась бібліотека та колегія перекладачів, які перекладали на арабську та латинську мови наукові тексти з філософії, математики, медицини. Чи не найвідомішим з них був видатний італійський математик, астролог, філософ, лікар *Герард Кремонський* (Gérard de Crémone), який переклав з арабської на латину 71 книгу, зокрема «Альмагест» Птолемея (1175 р.), праці Архімеда, Аристотеля, трактати видатних лікарів Гіппократа і Клавдія Галена. **Арабська мова** набула в межах ісламського світу міжнародного статусу, такого ж, як грецька та латинська. Значна частина її лексики проникла до європейських мов і вживається в якості інтернаціональної термінології. Так, у XII ст., внаслідок торгових відносин між Провансом, Лангедоком, іншими південними провінціями Франції та країнами Північної Африки і Близького Сходу провансальська мова (*лангдок*) запозичила багато арабських слів. Деякі з арабізмів через наукову латину перейшли у французьку наукову мову і збагатили математичну, філософську та інші терміносистеми. Математичний термін *algorithmus* — алгоритм (лат. *algorithmus*) походить від імені середньовічного арабського математика Мухамеда-ібн-Суса (арабізо-

ване «аль-Хорезмі»), яке змінилося спочатку на «*Algorismus*», а потім на «*algorithmus*» [6, с. 123]. Інший математичний термін — *zero* — був колись арабським словом *sifr*, яке стало латинським словом *zephirum* (*zephirus*) і в XVст. поповнило лексичний склад французької мови. Те ж арабське *sifr* дало французьку лексему *chiffre*, тобто «цифра», «число». Через середньовічну латину прийшли терміни *alcool*, *algèbre*, *sirop*. Термін *algebra* походить від арабського слова *jabar*, що є медичним терміном зі значенням «*вправляти вивих (зміщення)*». Як і костоправ, математик спочатку зводить рівняння до простішого і розв'язує після кількох операцій, одна з яких зветься *jabar*. Від цієї арабської форми і походить *algèbre*.

Римська культура, на думку фахівців, не копіювала грецьку, а розвивала, поглиблювала, привносила в неї власні національні риси — практицизм, дисциплінованість, дотримання суворої системи [5, с. 234].

Гордовитий Рим, завоювавши невеличку Елладу, змушений був схилити голову перед величчю її культури. За словами Горація, *Graecia capta ferum victorem cepit* — *полонена Греція полонила свого дикого переможця*. Еллінська наука все більше проникає в Рим. Сюди з'їжджаються грецькі вчені, освітяни, митці: історик Полібій, грама-тик Кратет, філософи: учень афінських стоїків Панетій Родоський, платонік Карнеад, перипатетик Критотай, стоїк Діоген та ін. Виняткову роль відігравала історична наука, зокрема «Записки про

галльську війну» *Юлія Цезаря*, твори *Тита Лівія* тощо [11, с. 127].

Римська культура не копіювала грецьку, а розвивала, поглиблювала, привносила в неї власні національні риси — практицизм, дисциплінованість, дотримання суворої системи. Римляни охоче сприйняли елліністичну філософію разом з її течіями — платонізмом, стоїцизмом, піфагореїзмом. Так, у II ст. н.е. виникла суто римська філософська школа — *еклектизм*, яка об'єднала в собі кращі зразки давньогрецької, еллінської і римської філософських традицій. Її заснував *Марк Туллій Цицерон* (106-43 до н.е.). Серед його вагомих заслуг — популяризація серед римлян досягнень давньогрецької філософії латинською мовою. Видатний римлянин говорив і писав відшліфованим стилем, який вважався *взірцем римської філософської прози* [12, с. 75]. Аналізуючи стилістичні особливості трактатів Цицерона «*Про державу*» і «*Про закони*», українська дослідниця Л.М. Глушенко виявила в них близько тисячі субстантивованих прикметників зі значенням особи і абстрактних понять [12, с. 23]. Стилiстичні закономірності вживання Цицероном субстантиватів визначаються ставленням автора до описуваних подій і фактів, його політичними і філософськими поглядами. Визначних римських сенаторів — *principes* — він характеризує субстантиватами з позитивним значенням: *boni, optimates, optima, potentes* тощо. Наголошуючи на винятковості представників сенатського стану, їхній перевазі над іншими людьми, він часто вживає субстантивовані суперлативи *optima, summi*. Тих же, хто не належав до *principes* і стану вершників, а, отже, був, на його думку, нездатним до політичної діяльності, він характеризує за допомогою субстантиватів з негативним значенням: *infimi, inbecilliores, tenuiores* та ін.

Численні абстрактні субстантивати вживаються ним в якості філософських термінів: *malum, bonum, honestum, verum, falsum, commodum, turpe*.

Вплив грецької культури був таким сильним, що після завоювання Греції *римська наука стає двомовною*. Це — явище не стільки мовне, скільки культурно-історичне. Номінації, що належали до різних сфер матеріального і духовного життя римлян, органічно входили в неї, ставали науковими термінами в тих галузях знань, де грецький вплив був найсильнішим. При цьому запозичені слова або зберігали значення, яке мали в рідній мові, засвоювалися латиною лише в одному зі своїх значень, або ж розвивали і конкретизували його.

Ось декілька прикладів запозичених грецьких медичних термінів, які *зберегли своє значення*. Вони вжиті вперше в медичних працях *Целія Авреліана* (V ст. н.е.): *empneumatosi*— здуття живота <гр. *empneumatosi*— спучування, здуття; *necrosis*— омертвіння, вмирання, омертвіння кінцівок < гр. *nekrosis*— умирання; *paroptesi*— опік <гр. *paroptesi*. Не змінили в латинській мові свого зна-

чення і такі риторичні терміни, як *phrasis* — спосіб вислову, вимова <гр. *phrasis*— спосіб вислову, стиль; *paraphrasi*—опис, парафраза<гр. *paraphrasi*— пояснюючий опис. Деякі з *багатозначних грецьких лексем*, запозичених латиною, стали вживатися як однозначні медичні терміни. Так, багатозначне грецьке слово *paralysis* в латинській медичній термінології вживалося лише зі значенням «*параліч*». Як наукові терміни, в лексичну систему латинської мови увійшли інші багатозначні грецизми: *ekleipsis*— «залишення, відхід; відсутність; щезнення; затемнення» >*eclipsi* — «затемнення (місяця, сонця)»; *mathesis*—«знання, наука». У запозичених латиною грецизмах іноді мав місце *розвиток значення*. Так, грецизм *synthesis* зі значенням «усяке з'єднання, зв'язування», вживається як латинський медичний термін, що означає один з лікарських засобів — мікстуру [9, с. 33].

Рік падіння тисячолітнього Риму вважається початком *Середньовіччя*. Умовно культуру європейського Середньовіччя поділяють на культуру Візантії та культуру Західної Європи.

Візантія відкрила еру європейського Середньовіччя. Упродовж багатьох століть вона була центром неповторної, видатної цивілізації. Аж до XIII ст. за рівнем розвитку науки і культури вона випереджала усі європейські країни. Через неї антична і елліністична культурна спадщина передавалися народам європейського Сходу і Заходу. Вона стала підґрунтям розвитку гуманістичних ідеалів та зародження європейської культури і науки епохи Відродження.

Значними були досягнення візантійців у розвитку наукових знань. Богослов'я, математика, риторика, граматики, астрономія, музика та ін. були об'єднані під загальною назвою *філософія*. Центрами освіти та наукових знань були Афіни, Александрія, Антиохія, Бейрут, Газа. Із вищих шкіл найвідомішою була *Магнаврська*, відкрита в IX ст. *Левом Математиком (Левом Філософом)* (бл. 790 г. — бл. 870 г.). З'явилося нове покоління освічених людей, які мали глибокі знання з теології, філософії, географії, етнографії, знали на іноземних мовах і були готові нести візантійську культуру по всьому світу.

У XIII ст. в більшості європейських країн (за винятком хіба що Англії) філософія залишалася покірною служницею богослов'я. Видатними схоластами були *Альберт Великий* (1193-1280) і *Тома Аквінський* (1225-1274). Римський філософ-неоплатонік *Боецій* (480-525) справив великий вплив на схоластичну філософію своїм розмежуванням понять «буття» і «сутність», які, на його переконання, співпадають лише в Богові. Натомість англійський вчений монах *Роджер Бекон* (1214-1294) чітко відділяв релігійний метод від наукового і наполягав на необхідності підтверджувати ідеї експериментами, точними спостереженнями. Високого рівня розвитку досягла у

XIII ст. університетська освіта. Завдяки найстарішому в Європі університету, заснованому в 1155 році, італійське місто Болонья називали *dotta Bologna* – «вчена Болонья». У 1200 р. було засновано Паризький університет, у XIII ст. — Оксфордський, Неапольський університети.

В епоху Відродження й у Новий час у Європі виникає явище, яке можна назвати **прообразом сучасної «науки»**. Леонардо да Вінчі, Г. Галілей, Р.Декарт, Ф.Бекон довели, що головними цінностями нової науки повинні стати такі риси, як світський характер, критичний дух, об'єктивна істинність, практична корисність. Провідна роль у суспільстві перейшла від богословів до спеціалістів з різних галузей знань, що вивчали «все людське», — звідси й пішла їхня назва — «гуманісти». Епоха Відродження позначена вивченням грецької і давньоєврейської мов, виявленням, виданням і коментуванням численних текстів, що й прискорило виникнення філологічної науки «у власному розумінні слова».

Включно до XVIII століття міжнародною мовою суспільного життя і наукової творчості в Європі була **латина** [13]. Побутовав крилатий вислів *In via est scientia via sine lingua latina*, тобто «Немає шляху в науці без латини». Нею писали наукові твори історики і філософи, фізики і математики, хіміки і юристи: *Фр. Бекон* (1561-1626), *Р. Декарт* (1596-1650), *П. Гассенді* (1592-1655), *Б. Спіноза* (1632-1677), *І. Ньютон* (1643-1727) та ін. Нею послуговувалися й українські вчені і письменники: *Ю. Дрогобич* (бл.1450-1494), *П. Русин* із Кросна (1470-1517), *Т. Прокопович* (1681-1736), *Г. Сковорода* (1722-1794). Закарпатські вчені також її застосовували. Перший закарпатський історик *Іоанкії Базилович* написав латиною у 1799-1805 рр. працю «*Brevis notitia fundationis T.Koriatovitch*». *Церковно-слов'янська граматика із зразками закарпатських говірок «Grammatica Slavo-Ruthena»* Михайла Лучкая (1830 р.) — латиномовна, як і його шеститомний рукописний твір «*Historia Carpato-Ruthenorum*», до речі, вже частково перекладений силами романістів УжНУ.

У XVI ст. в Європі встановлено строгу норму вживання латинської мови, і це стало стимулом для розвитку **наукової літератури національними мовами**. Вони поступово проникають в науку, де раніше домінувала латина. Відомі діячі французького Відродження — видатний хірург *Амбруаз Паре* (1510-1590), хімік *Бернар Паліссі* (1510-1589), філософ, логік, риторик *П'єр де ля Раме* (1515-1572), філософ-гуманіст, богослов, історик, філолог *Шарль де Бовель* (1478-1556) та інші мислителі — писали свої наукові праці рідною мовою. Свою «Природничу історію» в 36 тт. *Ж.-Л. Леклерк де Бюффон* (1749-1804) написав по-французькому. Амбруаз Паре прочитав у новоствореному Коллеж де Франс курс лекцій з медицини французькою мовою, а знаменитий французький математик *П'єр Форкадель* переклав на французь-

ку «*Начала*» Евкліда. Французькою виходить численна наукова література з астрономії, математики, природознавства, медицини, хімії. У XVI ст. було закладено основи французької наукової термінології. Першу спробу створення теорії французької наукової мови зробив Лавуазьє. Монографія видатного французького ботаніка Антуана-Лорана Жюссє «*Genera plantarum*» (1789) — остання книга французької науки, написана латиною. У XVIII ст. французька мова ділить з латиною роль **міжнародної мови науки**. Вона стає дуже популярною в період Просвітництва, коли наука входить у моду і проникає в аристократичні салони. «*Енциклопедія, або Глумачний словник науки, мистецтва й ремесел*» Дідро та Д'Аламбера відіграла велике значення у розвитку та поширенні в Європі ідей Просвітництва.

Латинська та старогрецька мови були «*будівельним матеріалом*», з якого національні мови утворювали нові терміни. Значна частина грецьких терміноелементів сучасної англійської лексики влилася в неї через латину в період **пізнього Відродження**. *Латинські запозичення* були одним з джерел формування термінів абстрактного і наукового характеру. Майже чверть всієї латинської лексики потрапила до словникового складу англійської мови [14, с. 87]. Поширення набули, зокрема, кореневі морфеми старогрецького походження: *hydro-, micro-, neuro-, aero-, thermo-*. Через латину в неї увійшли терміни *aorta, aroma, artery, astral, axiom, basis, box, camera, canon, chaos* та ін. Грецька лексика лягла в основу назв багатьох наук англійської мови: *mathematics, science, axonometry, physics, history, archaeology, astronomy, psychology, philosophy, medicine, dentistry, chemistry, geometry*.

Частина грецьких запозичень увійшла до англійської мови з латинської через французьку: *academy, agony, air, anarchy, anatomy, atom, bureau, canvas, centre, chair, charter, clerk, comedy, comet, coral, cube, cycle, cylinder*.

В галузі хімії ученими створено номенклатуру хімічних елементів, що набула статусу міжнародної завдяки працям Лавуазьє та де Морво. Більше половини назв цих елементів — латинського та грецького походження, а іншу складають номени з латинським закінченням *-ium*, терміни, утворені від топонімів, наприклад, *berkelium* від *Berkeley*, *ytterbium* від *Ytterby*, від імен вигаданих чи реальних осіб: *promethium* від *Prométhée*, *gadolinium* — від прізвища фінського хіміка Гадоліна, *einsteinium* — від прізвища видатного фізика Альберта Ейнштейна і т.д. Міжнародні символи, як от *Na, N, Sb, K*, на загал, походять від грецьких або латинських термінів. *N* (азот) є першою літерою грецизму *nitron* (селітра), *Na* (натрій) — перший склад латинського слова *natrium*, *K* (калій) походить від латинського слова *kalium* [15].

Розглядаючи **французьку мову як міжнародну мову науки**, беруть передусім до уваги значні досягнення французьких учених різних років у

різних галузях: в гуманітарних науках, історії, соціології, в математиці, в природничих науках. У 1997 році відбувся Конгрес французько-канадської асоціації «Наука говорить по-французьки», на якому обговорювались її перспективи як міжнародної наукової мови.

Міжнародною мовою науки була у XIX столітті **німецька мова**. Процес переходу від латини до німецької мови науки зайняв кілька століть. Вона утримувала свої позиції міжнародної наукової мови кілька віків, широко вживаючись, зокрема, у природничих і точних науках. Проте у XX ст. внаслідок двох світових воєн зазнала спаду.

Починаючи з 1920 року, відсоток наукових публікацій по-німецькому щораз зменшується, і від середини віку німецькі науковці поширюють результати своїх досліджень переважно по-англійськи. Деякі німецькі періодичні видання навіть змінили назву на англійську, наприклад, науковий часопис «*Psychologische Forschung*» від 1975 року виходить з назвою *Psychological Research*.

Ера **англійської мови як міжнародної мови науки** починається у XVIII ст., головним чином внаслідок потужного розвитку в США науки і техніки. У XX ст. вона вже домінує в медицині, космічних дослідженнях, електроніці, інших галузях науки. Майже 85% наукових видань, які виходять сьогодні у світі, — англійські. При цьому вона щедро ділиться своєю лексикою з іншими мовами. В сучасній французькій термінології (економічній,

фінансовій, суспільно-політичній та ін.) зустрічається багато запозичених англійських термінів, зокрема з суфіксом **-ing-**: *mailing, brainstorming, planning, sponsoring, lifting, créditrevolving*. Великий відсоток запозичених англіцизмів — характерна ознака терміносистеми інформатики: *version* — версія; *operating system* — операційна система; *adapter* — адаптер; *disk* — диск; *processor* — процесор; *icon* — іконка; *videocard* — відеокарта та багато інших [17].

Французькі мовознавці, намагаючись зупинити цей процес, придумали французькі відповідники для кожної запозиченої англійської лексики: *software* — *logiciel, interface* — *jonction, printer* — *imprimante, engineering* — *ingenierie, fax* — *télécopie* та ін. Однак ці заходи не допомогли поки що зупинити проникнення англіцизмів у французьку мову. Для збереження і розвитку самобутнього мовного колориту французької мови наукових досліджень необхідні національна стратегія мовного розвитку, підвищення її ціннісно-мотиваційного статусу у світовому науковому середовищі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Діахронному аспекту наукової мови належить важливе місце в мовознавчих студіях. Одержані внаслідок екскурсу в минуле фактичні дані стануть емпіричною базою для узагальнень, практичних рекомендацій з вивчення даного функціонального типу мовлення, сприятимуть кращому осмисленню сучасного стану наукової мови та шляхів її подальшого розвитку.

Література

1. Агафонова Н. В. Прогресс и традиции в науке / Н. В. Агафонова. — М. : Изд-во МГУ, 1991. — 129 с.
2. Шейко В. М., Кушнарченко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. - 3-е вид., стер. - К. : Знання-Прес, 2003. — 259 с.
3. Флоренский П.А. Философия, наука, техника. —Препринт. — Л., 1989.
4. Serres M. Éléments d'histoire des sciences. — P. : BORDAS, 1989. — 575 p.
5. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: [Навч. посібник]. — Х: Основа, 1990. — 223 с.
6. Rousseau P. Histoire de la science. — P. : Fayard, 1945. — 823 p.
7. Pichot A. Naissance de la science. Tome 1-2. — P.: Gallimard, 1991.
8. Ліндсей Дж. Коротка історія культури. — В двох томах. — Том 2. — К: Мистецтво, 1995.
9. Радциг С. И. История древнегреческой литературы. Учебник для филол. спец. ун-тов — 5-е изд. — М. : ВШ, 1982. — 287 с.
10. Куманецкий К. История культуры древней Греции и Рима.— М.: ВШ, 1990. — 456 с.
11. Гаспаров М.Л. Культура Древнего Рима. В 2-х томах. — Т. 1 / Гаспаров М.Л., Позднякова Н.А., Соколов Г.И., Штаерман Е. — М.: Наука, 1985.
12. Глуценко Л.М. Интенсивность субстантивации прилагательных у Цицерона (на материале трактатов «De republica», «De legibus», «De finibus bonorum et malorum») // Иноземна філологія. — 1985. — №21. — С. 23-30.
13. Боровский Я.М. Латинский язык как международный язык науки (к истории вопроса). [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.Philology.ru/linguistics3borovsky-91.htm>.
14. Амосова Н.Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка. — М.: Издательство литературы на иностр. яз., 1956. — 218 с.
15. Walter H. L'évolution des langues de la communauté scientifique. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.cslf.gouv.qc.ca/bibliotheque-virtuelle/publication>.
16. Morvan P. Dictionnaire de l'informatique. — P. Larousse, 1995. — 351 p.

Виктор Мотрук

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЯЗЫК НАУКИ В ИСТОРИЧЕСКОМ РАССМОТРЕНИИ

Аннотация. В динамичном XXI в. роль методологической культуры исследователей, их способности критического осмысления, научного обоснования и творческого применения определенных норм и методов познания становится все весомее. Научная деятельность требует большего умственного труда, большего стремления к саморазвитию, более глубокого осмысления анализируемого материала. Она острит внимание к языковой культуре исследователя. В статье проанализирована проблема международного языка науки. Рассмотрен вопрос о соотношении науки и языка научной деятельности, дано их определение. Отмечена важная роль национального языка как фактора развития науки. Подчеркивается, что сочетание синхронной и диахронной перспектив исследования позволяет сформировать целостную картину становления и функционирования международного языка науки. Анализируются примеры межкультурного и межъязыкового взаимодействия родственных и неродственных языков научного общения.

Ключевые слова: язык международного научного общения, межъязыковые контакты, диахроническое исследование научного языка, информационное общество.

Motrout Victor

LES LANGUES DE LA COMMUNAUTE INTERNATIONALE SCIENTIFIQUE VUES DANS L'OPTIQUE HISTORIQUE

Annotation. Dans le XXI-ème siècle, le rôle de la culture méthodologique des savants et chercheurs, leurs capacités de l'analyse critique, de la justification scientifique, de l'emploi créateur des normes et méthodes cognitives devient de plus en plus important. Les activités scientifiques exigent une intense activité mentale, un plus grand désir d'auto-développement, une meilleure compréhension du matériau analysé. L'activité scientifique attire de même l'attention sur la question de la possession de la langue par le chercheur.

Dans notre communication nous avons mis à l'analyse le problème de la langue internationale des sciences. On a envisagé le problème de la relation entre la science et la langue des activités scientifiques et on leur a donné la définition. On a remarqué le rôle très important de la langue nationale comme facteur du développement de la science. On constate que la combinaison des perspectives synchronique et diachronique de la recherche permet de image complète de la naissance et du développement de la langue des sciences internationale. Nous analysons les exemples des relations interculturelles et interlinguistiques des langues de la communication scientifique apparentées et non-apparentées.

Mots-clés : la langue de la communication scientifique internationale, les contacts interlinguistiques, une étude synchronique et diachronique des langues des sciences, la société d'information.

Стаття надійшла до друку 30.05.2016 р.

Мотрук Віктор Петрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»